

UTILIZATION OF TYPES OF DECORATIVE COMPOSITIONS BASED ON THE RECOGNITION OF THEIR GRADUATION ELEMENTS IN THE INTERESTS OF 9-10-YEAR CHILDREN

Svetlana Hr. Jivkova-Gostilova

ABSTRACT: The publication examines a specific technique related to the utilization of types of decorative compositions based on the knowledge of their building blocks in the interest activities of 3rd class. The purposeful exercises and tasks are designed to model frieze compositions of geometric shapes by coding and decoding, which are later transformed into motifs and as a result of individual work and group work, ornaments and finished decorative composition are achieved.

KEYWORDS: decorative compositions, encoding, decoding, decorative elements, motifs, ornaments.

Според целите на сега действащата Учебна програма по изобразително изкуство за трети клас учениците следва да усвоят разнообразни изобразителни техники и материали, да участват и разбират значението на различните форми на визуална комуникация в определена среда, да възприемат произведенията на изобразителното изкуство и народното творчество. За постигането на тези цели разработката е съобразена с изискването за получаване на специфично познание от учениците, което да е свързано с иновационните аспекти на художествената комуникация при усвояване и развитие на композиционните умения в декоративните дейности.

Всички видове изобразителни изкуства разполагат със собствени специфични изразни средства. Изразните и композиционните средства на декоративно-приложните изкуства се прилагат според функционалните особености, предназначението и вида на декорирания обект. За усвояването на видовете декоративни композиции, основните правила и особености е необходимо учениците да ги познават и прилагат на практика.

Прието е че декоративните композиции са три основни вида: фризова, отворена (безкрайна) и затворена, а основната градивна единица е декоративния елемент. Той се състои от първични, начални форми: точки, линии, листа и други, които чрез закономерни връзки изграждат декоративния мотив. Декоративните мотиви според своите съчетания биват: геометрични, растителни, анималистични и т.н. Декоративните мотиви могат да се използват самостоятелно, но когато са в хармонична комбинация те образуват орнамента. Като понятие, орнаментът произлиза от латинското: *ornamentum* – украсение. Той е вид декоративна композиция чиито декоративни елементи и мотиви са подредени ритмично около една точка наречена център или спрямо една или повече оси на симетрия.

Основен принцип за изграждане на декоративните композиции е равновесие на елементите.

Равновесието в декоративната композиция се отнася по отношение на големината, цветът и разстоянието между елементите и тяхното разположение в съответната схема.

Други понятия и познания необходими на децата за композиционно изграждане са свързани с основните изразни средства които са: ритъм, цвят, симетрия, асиметрия, отвореност и затвореност.

Ритъмът заема особено важна роля в декоративното изкуство. Той подсказва движение и може да бъде зададен от редуването на елементи, цветови контрасти и линии. Повторението или редуването на декоративните елементи (еднакви или различни) може да бъде осъществено в следните интервали: просто повторение 1,2, 3, 4; ритмично редуване на различни и равностойни мотиви 1, 2, 1, 2 и ритъм на връщането 1, 2, 3, 4, 3, 2, 1. При изпълнението на декоративни композиции чрез апликиране и рисуване децата развиват уменията си

засъчетанието на елементите по форма, цвят и ритъм, усет за пространствените им разположения и усвояването на различните геометрични фигури. Както отбелязва Д. Балкански „Ритмичното комбиниране на декоративни елементи и мотиви практически е с неизчерпаеми възможности“ [2].

Използването на цвета има предимно плоскостно и условно участие, а реалните цветове на обектите в декоративните творби се заменят със символични без да се асоциират с конкретни признаци. Но това не значи, че не могат да се вземат реалните цветове за основа. За да се постигне изразителност в една декоративна творба се използват цветовете и тоналните контрасти.

Симетрията и асиметрията в декоративно-приложното изкуство се отнасят към разположението на елементите по отношение на осите и равновесието в композицията. В симетричните композиции всички части (лява и дясна) са уравновесени и устойчиви. При асиметричната композиция разположението на елементите може да бъде разнообразно и лявата и дясната половина не са уравновесени. Равновесието се отнася не само за елементите, но и за разстоянието между тях.

Композиционните схеми в приложно-декоративното изкуство са два основни типа: отворена (фриз, бордюр, ивица и затворена) в кръг, в квадрат, в правоъгълник, триъгълник и т.н.) и са в пряка връзка с формата на украсявания предмет.

Благодарение на богатия творчески опит на поколения художници, композиционните правила, методи и форми постоянно се развиват и обогатяват.

Композиционните особености в творбите на декоративно-приложното изкуство се подчиняват на общите закономерности както при пластичните изкуства: от анализа на общата форма се преминава към оценка на разположението на частите и след това отново към общата изразителност на обекта.

При проучването на въпроса (под формата на анкети и лични разговори) се изясни че тези теоретични познания не се владеят и разбират дори от педагозите, а какво остава за учениците. Затрудненията при усвояването на знанията и уменията в тази посока произтичат от определената условност при разграничаване на градивните елементи които веднъж са самостоятелни композиции, а при други случаи могат да се използват и за получаване на нови декоративни композиции. В тази посока на мисли със съжаление трябва да отбележим, че задължителните часове по изобразително изкуство съответно декоративно-приложните дейности са малкото на брой и не позволяват целенасочено и пълноценно усвояване на тези базови знания. Проблемите могат да се преодолеят и решат успешно в часовете наименувани „Занимания по интереси“, които са регламентирани в Инструкция № 1 от 30 октомври 2014 г. за провеждане на целодневна организация на учебния ден. В тази организационна форма положителното отношение на към декоративно изкуство и желанието на учениците да украсяват различни предмети води до формиране на творческото им виждане и емоционално осмисляне на произведенията от народното приложно изкуство. Богатството и синкретичния характер на българския фолклор може да бъде незаменим източник за възпитание и стимулиране на изобразителните и художествено-творческите способности на децата в тези занимания по интереси.

Предложеният похват е част от планирана система упражнения (предвидени за изследване включено в проект на дисертационен труд) с изобразителни задачи в областта на декоративното рисуване, обединени в цялостен дидактичен комплекс както следва:

1. задачи свързани с моделиране на фризови композиции от геометрични елементи, чрез апликиране или рисуване;
2. задачи за трансформиране на фризовите композиции в мотив за орнаментална композиция;
3. задачи за комбиниране на орнаментите за получаване на различни композиции схеми;
4. задачи за реализиране на комуникативно намерение чрез кодиране и декодиране на елементи от различни знакови системи (цифри, букви, цвят).

Процесите кодиране и декодиране, съпътстват информационния обмен между различните системи, т.е. намира се съответствието на елементите на множествата им. При решаването на тези задачи се осъществява интегрална и семиотична връзка с математиката. На лице е явната трансформация на геометричните форми в графични (художествени) елементи.

Според образователното направление Изобразително изкуство учениците от трети клас следва да развиват своите изобразителни възможности и умения при изпълнение на поставените изобразителни задачи. От ядро №3 (**ЗРИТЕЛ И ТВОРБА**) на учебното съдържание и стандарт №4 (**Ученикът**: Споделя емоционалното си отношение при възприемане на художествена творба) се определят очакваните резултата засягащи познаването и разграничаването на народното приложно изкуство и формиране на основни представи за него, както и да определя най-общо по вид негови произведения. От горепосочените ядро и стандарт става ясно, че учениците трябва да разкриват и посочват ритмични съчетания от линии, форми и цветове в произведенията на декоративно-приложното изкуство и народното творчество както и да използват в своята изобразителна дейност техните образци. Ключовите понятия на практическа основа упоменати в програмата са цветовете – топли, студени, декоративен образ, маски, тъкани, везба, керамика, медникарство, каменна, пластика и др. Видно е че не се засягат понятията свързани с декоративните композиции и техните елементи.

Тези доводи провокираха работата над изследването, чиято **цел** е: овладяването на видовете декоративни композиции и трансформирането им в последствие в мотиви и орнаменти до завършена декоративна композиция и реализиране на комуникативни намерения.

Боравенето със знаци и елементи от знакови системи още в най-ранна възраст е важна част от изграждането на комуникативна култура, която пък е основата на успешната социализация. Във връзка с целта изследването се стреми да разреши следните **задачи**:

1. Провеждане на теоретично проучване и анализиране на практико-приложното състояние на проблема.
2. Създаване и апробиране на експериментален модел за функциониране при 9-10-годишни деца в условията на визуално-комуникативна дейност в занимания по интереси по изобразителна дейност апликиране.
3. Доказване ефективността от използването на предложения модел.
4. Моделиране на фризова композиция чрез цифрово кодиране и декодиране.
5. Трансформиране на фризова композиция (като резултат от индивидуалната работа) в мотив (като резултат от работа по групи).
6. Получаване на орнамент като завършена декоративна композиция (като резултат от работата на целия клас).

За **обект** на изследването може да се приеме формирането на композиционни и когнитивни умения, чрез средствата и начините за овладяване процесите на кодиране и декодиране в декоративните дейности на третокласници от общообразователна паралелка.

Предмет на проучването е процесът на формиране на композиционни умения на 9–10-годишни деца при обучението в декоративните дейности рисуване и апликиране в Заниманията по интереси.

Приетата **хипотеза** гласи: познавайки основните елементи на декоративните композиции и видовете декоративни композиции, учениците от трети клас могат да развият своите композиционни умения и да трансформират успешно един вид декоративна композиция във друг вид, използвайки кодиране и декодиране. „Приема се за меродавно определението за знакът като семиотичен термин, който се определя като „сетивно възприеман обект, който представя друг обект и носи информация за този обект“ [7].

Методите на изследване са следните:

1. Педагогически експеримент;
2. Наблюдение;
3. Анализ на теоретични източници, свързани с проблема на изследването;
4. Методи за изследване на възприятията и образните представи;
5. Методи за диагностика на комбинативното и вариативно мислене на децата.

Позовавайки се на теоретичния анализ на изследването, определихме характерни за композирането **критерии** и съставлящи ги **показатели** (**Таблица 1**).

КРИТЕРИИ	ПОКАЗАТЕЛИ
1. Индентификация и подбор на композиционните елементи	1.1. Умение за групировка на елементите. 1.2. Умение за изграждане на композиция от разнообразни елементи.

2. Постигане на равновесие при разполагането на композиционните елементи	2.1. Умение за пространствено разполагане на елементите в композицията.
3. Разкриване отношението на знаците към обозначаващите обекти (елементи) изграждащи композицията	3.1. Умение за заместване, запомняне и използване на знаците, придавайки смисловосъдържание на информацията. 3.2. Умение за изграждане на композиция от запаметени, задължително предоставени кодирани изобразителни елементи 3.3. Умение за декодиране на задължително предоставените изобразителни елементи. изграждащи композицията.

Таблица №1.

За диагностициране на детските творби е разработен инструментариум за диференцирана оценка на проявения усет за постигане на равновесие.

Степени на оценка по критерия „Индентификация и подбор на композиционните елементи“:

Задоволително – Не е постигнато групиране на елементите.

Добро – В работата е постигнато частично групиране на елементите.

Много добро – В работата е постигнато групиране на елементите.

Отлично – Постигнато е изграждане на композиция от разнообразни елементи..

Степени на оценка по критерия „Постигане на равновесие при разполагането на композиционните елементи“:

Задоволително – Не е постигнато равновесие в композицията.

Добро – В работата е постигнато частично равновесие.

Многодобро - В работата е постигнато композиционно равновесие.

Отлично – Постигнато е композиционно и цветово равновесие.

Степени на оценка по критерия «Разкриване отношението на знаците към обозначаващите обекти (елементи) изграждащи композицията“:

Задоволително – Не са декодирани предоставените кодирани изобразителни елементи.

Добро – Частично декодирани и запаметени предоставените кодирани изобразителни елементи.

Много добро – Умение за частично използване на знаците, придавайки смислово съдържание на информацията.

Отлично – Умение за използване на знаците, придавайки смислово съдържание на информацията.

На третокласниците бяха поставени следните задачи, изпълнени в рамките на два учебни часа в заниманията по интереси. Настоящият похват е приложен в група от 24 ученици.

Задача 1. Реализиране на комуникативно намерение чрез кодиране и декодиране на елементи от различни знакови системи (цифри, букви, цвят).

Цел: Възприемане и запаметяване на кодираните елементи за апликиране на декоративна фризова композиция на тема: „Шал“.

Материали за работа: табла на кодираните елементи.

Процедура: на децата се показват двата варианта на табла върху които са представени кодовете определени посредством цифри на елементите за изпълнение на фризите композици:

На едно табло се представят следните елементи: кръг малко по-голям от триъгълника –1 с жълт цвят, равнобедрен триъгълник с прав ъгъл от дясно – 2 със светло зелен цвят, равнобедрен триъгълник с прав ъгъл от ляво – 3 с тъмно зелен цвят. Ритъм на редуването:1, 2, 3, 1, 2, 3, 1, 2,3,1 отговарящо на индивидуална бланка 1.

На друго табло се представят следните елементи: равнобедрен триъгълник с прав ъгъл, отдолу вляво – 1 с виолетов цвят, равнобедрен триъгълник с прав ъгъл отгоре, от дясно – 2 с червен цвят, кръг – 3 в светлосин цвят. Ритъм на редуването: 1, 2, 3, 1, 2, 3, 1, 2, 3, 1, 2, 3, 1, 2.; отговарящо на индивидуална бланка 2.

Установява се по вербален път до каква степен децата са овладели кодирането на елементите.

Задача 2. Апликиране на фризова композиция на тема: „Шал“ в ритмично редуване на различни елементи .

Цел: Индентификация и подбор на композиционните елементи.

Материали за работа: предоставени на случаен принцип различни индивидуални бланки (предварително подготвени на определен формат цветни основи) на които са фиксирани съответните кодове, предварително изрязани елементи (от цветни листи), лепило.

Процедура: всеки ученик намира и поставя съответния елемент чрез залепване на индивидуалната бланката.

Задача 3. Трансформиране на фризовите композиции в мотив за създаване на затворена композиция – орнамент.

Цел: Умение за групиране на готовите фризови композиции като елементи изграждащи мотив.

Материали за работа: цветна основа с предварителноопределен формат и кодировка с букви.

Процедура: учениците се разпределят от учителя от по шест деца в група; на предоставената цветна основа те апликират своите мотиви, които от обратната страна са кодирани с букви (А, Б, В, Г, Д, Е), като по този начин от всяка група ще се получи орнамент (за група от 24 ученика се получават четири орнамента).

Задача 4. Съставяне на по-голяма затворена композиция на тема „Килим“.

Цел: Постигане на равновесие при разполагането на композиционните елементи.

Материали за работа: табло с кодиране чрез геометрични цветни фигури.

Процедура: всяка група ученици поставя своя орнамент на таблото след като е декодирал неговото място.

Проведената експериментална работа по представения модел позволява да се установи динамиката в развитието на изобразителната подготовка на децата, на техните възможности и качества по посока на:

- усвояване на градивните елементите на декоративните композиции;
- усвояване на композиционни умения и усъвършенстване на композиционното изграждане на детската творба, чрез кодиране и декодиране;
- обогатяване на притежаваните образни представи и наблюдателност.

Отразяването на получените резултати произтича от реда на изложение на изследваните явления. Анализът на получените резултати отразява динамиката на развитие по критерии както следва:

Степени на оценка по критерия „Индентификация и подбор на композиционните елементи“:

Отлично – 46% са постигнали са изграждане на композиция от разнообразни елементи.

Много добро – 40% в работата си учениците са постигнали групиране на елементите

Добро – 11% в работата си са постигнали частично групиране на елементите

Задоволително – 3% не е са постигнато групиране на елементите

Степени на оценка по критерия „Постигане на равновесие при разполагането на композиционните елементи“ :

Отлично – 57% от децата са постигнали композиционно и цветово равновесие.

Много добро – 23% от децата в своите рисунки са постигнали композиционно равновесие.

Добро – 12 % в работите е постигнато е частично равновесие.

Задоволителна оценка – 8% от децата не са постигнали равновесие в композицията.

Степени на оценка по критерия „Разкриване отношението на знаците към обозначаващите обекти (елементи) изграждащи композицията“

Отлично – 45% умеят да използват знаците, придавайки смислово съдържание на информацията.

Много добро – 38% са постигнали умение за частично използване на знаците, придавайки смислово съдържание на информацията.

Добро – 15% частично са декодирали и запаметили предоставените кодирани изобразителни елементи.

Задоволително – 2% не са декодирали предоставените кодирани изобразителни елементи.

При изследването на видовете декоративни композиции въз основа познаването на техните градивни елементи заложихме на методи и подходи, които насърчават самостоятелността, творческите търсения и емоционалните преживявания научениците. Без да променяме образователното съдържание, предвидено в програмите, се приложи нашия модел съобразно: интелектуалните, възрастовите възможности и способности, потребности и интереси на децата, за да усъвършенстваме техните композиционни умения при декоративните дейности и визуално-комуникативни компетенции.

Поотношение на степента на постигнатост на целта, задачите и хипотезата на изследването може да се приеме че:

1. Постигната е основната цел на изследването при отразяване на проблемите във връзката между творчеството и декоративните дейности в начална училищна възраст и педагогическата организация за стимулиране усвояването на видовете декоративни композиции въз основа познаването на техните градивни елементи и визуално-комуникативните компетенции.
2. Постигането в значителна степен, на целта и потвърждаването на хипотезата на изследването, дава основание да се смята, че трудът е цялостен, полезен и значим от теоретико-практическа гледна точка.
3. Теоретичният преглед на проблема показва, че усвояване на видовете декоративни композиции въз основа познаването на техните градивни елементи в заниманията по интереси при 9–10-годишни деца може да се осъществи чрез прилагането на семиотичния подход, при което детето да е активен субект.
4. Предложеният подход и поэтапното усложняване на кодирането и декодирането на знаците при изобразителните задачи са условие и възможност за благоприятно мултифункционално и комплексно развитие на децата.

Значимостта на изследването се изразява в теоретичен и научно-приложен аспект. Теоретически тя се състои в изграждането на съвременна основа за оптимизиране формирането на композиционни умения при декоративните дейности чрез съчетаване на традиционни и иновативни методи, техники и технологии.

Необходимо е продължаването на изследването и откриването на психологическите и педагогическите полета, в които да се актуализира.

Последващ изследователски интерес за сега представляват възрастовите и социалните предпоставки за развитието на този посъщество семотичен модел.

References:

1. Angelova, L., Legkoctup, Pl. Theory and Methodology. ed. „Prosveta“.C. 2014
2. Balkanski, D., The pictorial activity in the kindergarten. University Publishing House „ Episkop Konstantin Preslavski“. Shumen.
3. Gostilov, Ct. Semiotic approach to ensure the transfer and operation of encoded information in drawing for 5–7 children. Pre-school education kn.8. 2008
4. Gostilov, St. The symbolic or symbolic nature of children's drawings. VTU, Pedagogical Almanac. 2010.

5. Gyulchev, N. Composition and artistic and pictorial activity of the child. University publishing house „Sv.sv. Kiril i Metodi”.2009.
6. Dimitrov, D., Tsanev, P. Arts for third grade. Ed. Prosveta, S. 2013.
7. Dobrev, D., Dobreva E. Theory on the sign. S. 1988.
8. 5Dobrev, D., Dobreva E. A Guide to Semiotic Terms. ed. „Glauks“, Shumen, 1992.
9. Papazov, B. Art theoretical aspects Ed. University publishing house „Episkop Konstantin Preslavski“ Shumen 2013.
10. Chuhovski, P. Beshkov, Drawing and space. S.BH, 1971.
11. www.mon.bg/?h=downloadFile&fileId=526

*Светлана Хр. Живкова Гостилова, докторант,
научна специалност: Методика на обучението по изобразително изкуство,
научен ръководител: проф. д-н М. Гърмидолова, катедра: Начална училищна педагогика,
e-mail: jiv_gost@abv.bg*